

ספר על דִּי-הָאָן.

(בקורת)

באמת, כר נרחב בשביל רומאן. אולם הסופר העברי עדיין לא בא, לא הרומאניסטן ולא הדראמאטורגן. לעומת זה משך החומר המעניין את עיניו של סופר לועזי, סופר יהודי וגם ציוני, שתיאר את חייו ומיתתו של דִּי-הָאָן בספר רב־הכמות, שספק הוא, אם הוא גם רב־האיכות. אולם על זה להלן.

ספרו של ארנולד צווייג הוא ספק רומאן, ספק כרוניקה, יותר נכון, עירבוב שני היסודות כאחד. שמות בדויים ופסידונימים, שאמנם, קל מאד לקורא הארצישראלי הבקי להכירם, משמשים בעירבוביה עם שמות של אנשים חיים, שכולנו ניטיב להכירם. ווייצ-מאן, ז'אבוטינסקי, טרומפלדור, ואחרים, נקראים בשמותיהם, אבל דִּי-הָאָן מסתתר תחת שמו של די-פרינדט, הרב זוננפלד נקרא בשם הרב זליגמאן, וכי, הספור העוב־דוּתִי על תפקידן של הקרן־הקיימת, קרן־היסוד, הסוכנות היהודית, הסתדרות העובדים, וכי, שנמסר בדייקנות פחות או יותר מרובה ובהתאמה למציאות, בא בספרו של צווייג בשורה אחת עם סירוס של כל מהלך מאר־

לפני כתשע שנים קרה הדבר. באחד הערבים נרצח בירושלים יעקב ישראל די-האן. חייו וגם מיתתו הטראגית משכו אז אליהם את עיניו של כל הישוב העברי בארץ וגם את עיניהם של רבים בחוץ־לארץ. "בוגד" קראו לו כל החוגים הלאומיים בישוב. בשם "קדוש" כינו אותו החרדים, אנשי "אגודת־ישראל", שלהם הוא היה למליץ ולמנהיג. אבל כאלה כן אלה הכירוהו אך מעט. כחייו כך אף מיתתו היו עטופים מסתורין. רוצחו לא נתגלה עד היום. ומסביב־לרצח וסבותיו התהלכו שמועות על גבי שמועות. היו שיחסו את הרצח לערביים, כמעשה־נקמה בעד כבודו של ילד ערבי, שחולל על־ידי דִּי-הָאָן, כי האיש היה להוט אחר משכב־זכר; והיו רבים, שראו ברצח של דִּי-הָאָן אקט מדיני, מעשה־ידיו של יהודי לאומי כלפי הבוגד. אם כך או אחרת, אבל חייו ומיתתו של דִּי-הָאָן היו טראגיים ומורכבים מאד.

משורר הולאנדי בעל־כשרון; חכם־משפטים ממדרגה רמה; אדוק קיצוני וירא־שמים בפומבי ושוכב־זכר ומטיח דברים כלפי שמים בשיריו בסתר; יהודי, שהוא אויב־בנפש לציוניות־ונלחם בה בכל אמצעי הבא לידינו; ונוסף לכך הסיום הטראגי של חייו, — כל אלה כאילו צפו לסופר, שיבוא ויתארם, שהרי זהו,

Arnold Zweig—De Vriendt keert *)

הוצאת גוסטאב קיסנהוויאר, ברלין, heim 1932. 344 עמ'.

רעות-הדמים באב תרפ"ט, פתוח במה שהמחבר מעביר, כיד-הדמיון הטובה עליו (מה שמותר לרומאניסטן, אבל אסור לכרוניקור), את הרצח של דיהאן לשנת תרפ"ט והופך מאורע זה לגורם להתנגשות-הדמים בין היהודים והערביים, וסיים בהמון פרטים אחרים, שעומדים בסתירה למציאות ולעובדות.

וכשאינך יודע, מהו הספר המונח לפניך (למרות מה שרשום עליו, שזהו רומאן), אם הוא רומאן או כרוניקה, הרי גם אינך יודע כיצד לבקרו. זהו, בעצם, החסרון העיקרי והיסודי שבספרו של צווייג. בתור כרוניקה, הרי זה חבור, שאינו עומד בפני שום בקורת: אין בו לא דיוק בזמן-המאורעות המתוארים ולא בסדרם ויש בו יותר מדי יסודות דמיוניים; ובתור רומאן, הרי יש בו יותר מדי כרוניקה... כזאת תהא, בלא ספק, התרשמותו של כל קורא ארצישראלי, שנושא-הספר נהיר לו. ברם הספר כתוב לא עברית, אלא גרמנית, והמחבר לא לקורא העברי והארצישראלי נתכוון, אלא לקורא סתם, בכל מקום שהוא; ולהמחבר של 'הסרג'נט גרישא' יש שם בעולם; וגם ארץ-ישראל, ההתאבקות בין היהודים והערביים, הפוגרום, רצח פוליטי, וכו', – אלה הם נושאים טופולאריים, שירבו עליהם הקופצים. כיצד, איפוא, יקבל הקורא מעבר-לים את ספרו הארצישראלי של צווייג? ומה חשיבותו של הספר מנקודת-מבט זו?

כי על ערכו האמנותי של הספר אין להרבות דברים. מה שנאמר למעלה מספיק כדי לפסול אותו בתור יצירה אמנותית טהורה. ספר חסר דמות מסויימת מאבד את ערכו האמנותי, אף אם קו זה או אחר בו מצוייר באמנות מרובה. אבל ערך מדיני ודאי

שיש לספרו של צווייג, ומעין סינסאציה הוא עלול לעורר בלא ספק.

שלושה הם הגבורים העיקריים ב"די-פרינדט חוזר הביתה". הראשון הוא ד"ר יצחק יוסף די-פרינדט עצמו, שנקאר באמנות, והייתי אומר, גם בכנות מרובה. אנו מכירים בו על נקלה את ד"ר יעקב ישראל דיהאן על כל כשרונותיו ותהפוכותיו. לפנינו המשורר המחונן, שמשוחח בשיריו בעזות-פנים עם האל שבשמים, ובו בזמן – האדוק הקיצוני בחיי יום-יום, 'הקדוש' שם במאה-שערים במסיבתם של הרב זוננפלד (הרב זליגמאן של צווייג) וחסידיו; בעל האהבה החולנית לתלמידו הערבי; העתונאי המשתמש בשמו, בקשריו ובכשרונו כדי להלחם באלה הציוניים והחלוצים האפיקורסים והשוואף לכרות ברית עם הערביים שונאי-היהודים לשם מלחמה משותפת נגד הציוניות; איש-אירופה, שנטל הימנה כל מה שתרבות-אירופה יכולה לתת לאדם בן-זמננו, והוא מסתגל אל החוגים והמנהגים המפגרים ביותר של 'פלשתינא'. די-פרינדט יצא מתחת עטו של צווייג מעובד ומלוטש.

גבור שני, שתופס מקום גדול בספר, הוא קצין בריטי מן 'האינטליג'נס-סרביס', לולא-רד. ב. ירמין, ידיד נלהב ומסור של הציוניות ושל ארץ-ישראל, שבה קשר את חייו לעולם; ידיד פרטי לדי-פרינדט, שדואג לחייו ולשלומו ומשתדל לשמור עליו, שלא נִכְצַת; שמחפש במרץ מרובה את הרוצח אחר הרצח – ומשחרר את הרוצח לאחר שתפס אותו מתוך רגש של ספקנות ושל איוו-ספורטסקמניות, שלפי היחסים המתוארים שם בין הבלש והפושע, מקומה בספרים דִּקְטָטִיבִיִּים או בסרט-ראינוע אמריקניים. ירמין הוא טפוס

בדוי לגמרו, שלא הכרנוהו כמו-שהוא וגם לא הכרנו בדומה לו בין הפקידים הבריטיים כאן בארץ.

להלן בא מנדל גלאס, חלוץ, שזה מקרוב בא מחוץ-לארץ ביחד עם שני חבריו, והוא נבהל ונרעש ממעשי הבגידה והפרובוקאציה של דייפרינדט, כפי שהוא קורא עליהם בעתונות העברית, ועל-כן הוא מחליט לרצוח את הבוגד נפש. בחור אמיץ-לב וציוני בכל נימי-נפשו, חניך-רוסיה על מלחמותיה ומהפכותיה ויודע את אשר לפניו. מן ההחלטה עד למעשה רק צעד אחד. הוא משיג אקדח מחברו, עולה ירושלימה ורוצח את דייפרינדט. הוא נמלט מידיו של הקצין ירמין, שהולך ומשיג אותו, על-ידי מה שהוא מסתדר בעבודה בפיגה נדחת במפעל של חברת-האשלג בים המלח; והוא נמלט שנית מידיו של ירמין כשכבר השיג אותו, הודות להסכם 'הספורטיבי' המשונה, שנזכר למעלה. המחבר מתאר, אמנם, את ספיקותיו של הרוצח לאחר מעשה. ספיקות של אדם, שנשל לעצמו את הרשות לגזור מיתה על חברו—ברוחה של הספרות הפאציפיסטית שלאחר המלחמה,—אבל בדרך כלל מתוארים רגשותיו של מנדל גלאס ושל הישוב הלאומי מתוך

אהדה והבנה. הבעיה של רצח מדיני בכלל ושל רצח כזה בין היהודים בפרט משמשת, כמובן, נושא לוויכוחים בספר הן בין שלושת החלוצים והן בחוגיה של האינטליגנציה העברית לאחר הרצח. המון מרובה של אישים, מהם מצולמים מן המציאות ומהם בדויים, עוברים לפני הקורא. גם אהבה אינה חסרה: בין אשת פרר-פיסור באוניברסיטה העברית בירושלים לבין מורה הקבניון בחיפה; וגם בענין זה ממלא האנגלי ירמין תפקיד של מלאך טוב. קטעי-חיים של הערביים ושל האנגלים משולבים גם הם לתוך הספור. מאורעות-תרפ"ט, שתופסים מקום חשוב, מתוארים בהרחבה, אבל, כאמור, אין תאורם נכון והוא בהתאם לערבוביה השולטת בספור כולו.

כזה הוא ספורו של ארנולד צווייג, שאין ספק בדבר, שלא מיצה לא מנקודת-מבט אמנותית ולא מנקודת-מבט מדינית את כל עומק הבעיות, שמתעוררות מסביב לחייו ומיתתו של דיי-האן, שבלי ספק, היה אישיות מורכבת ונעשה נושא לרצח המדיני הראשון בארץ-ישראל, מאז החורבן.

וכי יבוא הסופר העברי וימלא את

החסר? — —

א. בן-חורין